

עבריינות נוער

מרצה: ד"ר תהל בן צבי | חובר ע"י יורם ארז | מדור
ניצבים, תשפ"ד | אונ' בר-אילן | שנה ב', סמסטר ב.

החומר המצוי בסיכום זה לקוח מהמצגות של המרצה וממידע המצוי ברשת. מרבית התמונות נרכשו מבנק תמונות בתשלום וחלות עליהן זכויות יוצרים. מרבית התרשימים הגם מקוריים ועוצבו במיוחד לסיכום זה. הסיכום נועד לצורך הכנה למבחן עבור תלמידי מדור ניצבים תשפ"ג בלבד. זהו קניין רוחני השייך רובו ככולו למרצה הקורס. לכן, אין לעשות בו כל שימוש, לרבות צילום, העתקתו, העברתו לאחר, בכל דרך שהיא, אם באמצעות מדיה מגנטית, טכנולוגיית ענן ו/או הדפסה. בתום השימוש יש להשמיד את הקובץ. כל העושה שימוש שלא כדין במידע המצוי במסמך זה, צפוי לעונשים הקבועים בחוק.

תוכן העניינים

3	מהי עבריינות נוער?
3	במה שונה עבריינות נוער מעבריינות בגירים?
3	שתי רמות שיח
3	עבריינות נוער - השיח הפורמאלי
3	עבריינות נוער- ההיבט המשפטי
4	מגמות עבריינות הנוער בישראל (סוזי בן ברוך 2013)
5	חוק הנוער (שפיטה ענישה ודרכי טיפול), התשל"א- 1971
5	החמרה בענישה או שיקום?
6	שתי גישות מנוגדות בהפחתת רצידיביזם
6	רצף בני הנוער בארץ (מנוער נורמטיבי ועד נוער קצה)
7	עבריינות נוער - השיח המהותי
7	מודל מערכת לעבודה עם מתבגרים
8	ההקשר התפתחותי
10	הראיה המערכתית הרחבה
10	הבנת מנגנון הפעולה של הנערים
11	מאפיינים מרכזיים ומנגנון פעולתם
11	כוחות מנוגדים
12	נוער בסיכון - הגדרה
12	טיפולוגיות (סיווג) של התנהגויות סיכון
12	אלימות ובריונות
13	בריונות ברשת- הגדרה
15	הפרעת התנהגות
16	כת השטן
16	מי הם הנערים שמצטרפים לכת השטן?
17	שימוש בחומרים פסיכואקטיביים
17	חומרים פסיכואקטיביים
17	שלושה סוגי שימוש:
17	מעבר משימוש מזדמן לשימוש קבוע
18	קריטריונים לאבחון בני נוער מכורים
18	מניעים לשימוש בסמים בקרב מתבגרים
18	השלכות:
19	קטינים פוגעים מינית
19	עבריינות מין כהתמכרות
19	הגדרה:
20	נתונים על התופעה
20	מאפייני התוקפים:
20	פרופיל של עבריין מין מתבגר:
21	נערות עברייניות/ נערות בסיכון/ נערות במצוקה
21	נערות בסיכון - מאפיינים
21	הסברים לתופעה:
22	דרכי התערבות עם נוער עובר חוק
22	ארבע דרכי התערבות:
22	תקופת המאסר כהזדמנות לטיפול בנוער עבריין (גולדברג, 2015)
22	טיפול - ייחודיות בקרב נערים
23	קרימינולוגיה חיובית
23	המודל של רוס והילבורן

מהי עבריינות נוער?

במה שונה עבריינות נוער מעבריינות בגירים?

השופט ניל מנדל עונה על השאלה בפסיקה שלו משנת 2009, לפיה קיימים שלושה נימוקים עיקריים לגישה העונשית המבחינה בין נאשם קטין לבין נאשם בגיר:

- אחריות מופחתת** - מבחינה התפתחותית, יש הבדל בין בגיר לקטין. ההבדל נובע מהתפתחויות פיזיולוגיות והעדר ניסיון. לכן, לקטין יש אחריות מופחתת.
- השפעת העונש על הנענש** - אותו העונש משמעותי יותר עבור הנאשם הקטין מאשר עבור הנאשם הבגיר. מבחינת חווייתו הסובייקטיבית של הנענש.
- שיקולי שיקום** - חוק הנוער על מבנהו מאפשר לשקם את הקטין בקלות רבה יותר מאשר את הבגיר. הנימוק הראשון מתמקד באחריות לעבירה, הנימוק השני מתמקד בעונש עצמו ואילו הנימוק השלישי מתמקד בעתיד.

שתי רמות שיח

אנו מביטים על עבריינות נוער דרך שתי רמות של שיח:

השיח המהותי

הסתכלות מעבר לפן המשפטי

השיח הפורמלי

התמקדות בהיבט המשפטי: אחריות פלילית

היום ההתבגרות מתחילה בגיל 9 ומסתיימת בסוף שנות ה-20

הסיבות העיקריות הן התזונה וחשיפה מוקדמת למיניות.

- השיח הפורמלי:** התמקדות בהיבט המשפטי. משמע, כל אדם בגילאי 12 עד 18 (קטין), שעשה מעשה שאסור עפ"י חוק (אחריות פלילית). אולם אם נתמקד רק בפן המשפטי, לא נוכל להבין את התופעה הרחבה ולתת לה מענה ראוי. היום עבריינות נוער קשורה גם בילדים מתחת לאחריות פלילית. היום עבריינות נוער מוגדרת במעשים שהם לא דווקא ברף הפלילי. מה שמוביל אותנו לשיח השני:
- השיח המהותי:** הסתכלות רחבה על התנהגות סיכון בכל הטווח של גיל ההתבגרות ועל תופעות נרחבות יותר, מעבר לעבירות המוגדרות בחוק.

עבריינות נוער - השיח הפורמלי

עבריינות נוער - ההיבט המשפטי

הגדרה משפטית - הינה סטייה חברתית אשר נגרמת ע"י מתבגרים בני 12 עד 18, אסורה עפ"י חוק ופוגעת באחרים (תקיפה, שוד, גניבה) או בעצמם (סמים, אלכוהול) וקיימות סנקציות חוקיות כלפי מבצע הסטייה הנ"ל.

מגמות עבריינות הנוער בישראל (סוזי בן ברוך 2013)

משטרת ישראל קבעה שלושה פרמטרים למדידת פשיעת נוער:

חומרת העבירות	אופי העבירות	כמות העבירות
מתונות או חמורות (אונס או הטרדה, אלימות קשה או קלה)	סוגי העבירות (רצח, גניבה, אונס, אלימות, פריצה, חבלה)	מס' התיקים הפליליים שנפתחים מדי שנה לבני נוער (12 עד 18)

*לאורך השנים ניתן להבחין בשינויים מהותיים שחלו בשלושת הפרמטרים הללו.

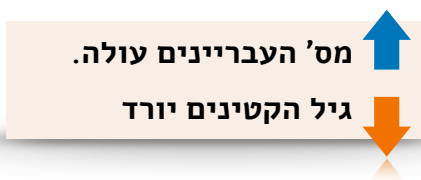
כמות העבירות

- במהלך השנים חלו שינויים בכמות ובסוגי העבירות שבוצעו ע"י קטינים.
- השינויים הללו הושפעו ממצבים ומנסיבות חברתיות, ביטחוניות וכלכליות שהתרחשו במדינה מאז הקמתה.
- מאז 1987 (האינתיפאדה הראשונה), חלה עליה מתמשכת בפשיעת הנוער בישראל.

- העליה הזו נבלמה רק משנת 2004 ואילך, ומתבטאת בירידה משמעותית מתמשכת ועקבית במספר התיקים הפליליים שנפתחו כנגד קטינים. משנת 2004, חלה ירידה מ-40,456 תיקים, ל-28,500 תיקים שנפתחו בשנת 2010.
- מנגד, חלה עלייה במספר המעורבים בתיקים: חלקם של העבריינים הקטינים מסך העבריינים בישראל עלה מ-8.4% (10,371 עבריינים) בשנת 2000 ל-9.3% (14,021) בשנת 2010.

- למה זה קורה? התפתחות זו מצביעה על שינוי במגמת עבריינות הנוער, המתבטאת בהפיכתה ל"עבריינות של חברותא", קרי, לעבירה אחת שותפים יותר עבריינים.
- במקביל לעליה במספר הקטינים עוברי החוק בישראל, משנת 2004, חלה גם עלייה של פי שניים במספר הקטינים המעורבים בעבירות שאינן ברות אחריות פלילית (660 ילדים מתחת לגיל 12 שנים), נתון המצביע על ירידה בגיל המעורבים בעבירות.

במאמר המעודכן, שמופיע במודל, בן ברוך מציגה מגמה הפוכה שמתרחשת בשנים האחרונות - עבריינות הנוער חוזרת מעבריינות של חברותא לעבריינות של יחידים.

לכד 3 ח"ק
לכד

אופי (סוג) העבירות

בעשורים הראשונות להקמת המדינה חלה, ירידה בעבירות רכוש שבוצעו ע"י ילדי מהגרים.

עבירות מין ועבירות אלימות הן העבירות המכבדות היום בקרב בני הנוער בישראל.

- אופי העבירות קשור לרוח הזמן והתקופה. מאז קום המדינה ועד היום חלו שינויים בסוגים ובאופי העבירות המבוצעות על ידי בני נוער בישראל. שינוי עיקרי אחד מתייחס לירידה בדומיננטיות של עבירות רכוש, עבירות שבוצעו בעיקר על ידי ילדי מהגרים במהלך העשורים הראשונים שלאחר קום המדינה, להן התווספו מגוון עבירות: סמים, אלימות, הונאה, מין, ועבירות מחשב, אשר קודם לכן לא נכללו במפת הפשיעה של בני הנוער בישראל.
- בדומה למצב הקיים בשאר מדינות המערב, גם בני הנוער בישראל מעורבים כמעט בכל סוגי העבירות בהן מעורבים בגירים: עבירות סמים, רכוש, רכב, אלימות לסוגיה, מין, מחשב ועוד. מאז שנת 2010, נתוני הפשיעה בקרב קטינים עוברי חוק מצביעים על דומיננטיות של עבירות אלימות ועבירות מין.

חומרת העבירות

חומרת העבירות עלתה עם השנים עלה השימוש הנרחב בסמים ואלכוהול. השפעות הרשת. גם "בני טובים" מעורבים.

- קיימת עליה בעוצמה ובחומרת העבירות המבוצעות על ידי בני נוער בישראל.
- האלימות הפכה לקשה וחמורה יותר. השימוש בסמים ובאלכוהול הפכו לשכיחים יותר גם בקרב בני נוער משכבות סוציו-אקונומיות גבוהות המכונים "בני טובים", שבעבר היו נחלתם של בני נוער ב"סיכון". גם המסגרת הבית ספרית, הפכה לזירה לפשיעה שיש להגן עליה מפני ההשפעות החברתיות והסביבתיות השליליות הרווחות בארץ, של היעדר ערכים ומתירנות ללא גבולות. היום גם רשת האינטרנט מככבת כזירה לפשיעה.

חוק הנוער (שפיטה ענישה ודרכי טיפול), התשל"א - 1971

- עוסק בסמכויות בית המשפט לנוער, סדרי דין, דרכי ענישה וטיפול ביחס לקטינים ברי אחריות פלילית (בני 12 ומעלה) שניתן להעמידם לדין אם עברו עבירה. החוק קובע, למעשה, מסגרת לעבודת המשטרה עם קטינים ולשיתוף הפעולה שלה עם שירות המבחן לנוער.
- חוק הנוער נותן ביטוי לעמדה לפיה עבריינות נוער היא במידה רבה תוצאה של קשיים ומצוקות ברובד האישי, משפחתי, חברתי וליחס מערכת החוק כלפי קטינים, השונה כלפי בגירים. בטיפול במתבגרים טבועה גישה אופטימית המאמינה ביכולת לשינוי.
- חוק הנוער בהגדרתו (כפי שהיא מופיעה בכותרת שלו), מכריח את המערכת לתת גם דרכי טיפול לבני נוער. התפיסה היא שעל החברה לקבל לא רק את האחריות לחינוך, להקניית ערכים ולהשתתף נורמות התנהגות במסגרות ממוסדות, אלא גם את האחריות לכישלונם של בני נוער שלא הפנימו ערכים ונורמות מקובלות.

החמרה בענישה או שיקום?

שיקום

החמרה בענישה

נוכח התגברות הקולות הקוראים להחמיר עם עבריינים קטינים, עולות שאלות בדבר האפקטיביות של המהלך. למזלנו, קיימת בשנים האחרונות, במספר מדינות ארה"ב, מערכת ענישה המתייחסת לקטינים כמו אל בגירים, וניתן ללמוד ממנה האם היא אפקטיבית. למשל:

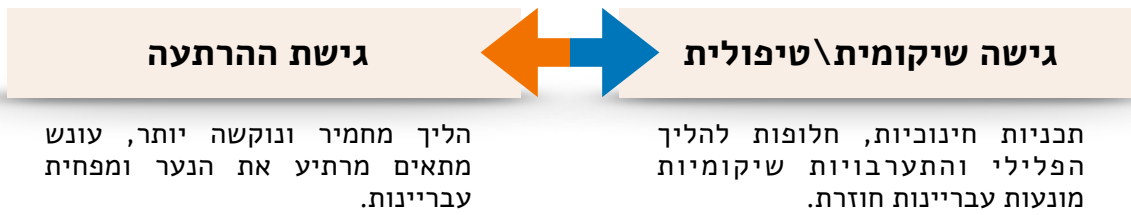
השיטה הנקטת בארה"ב הוכחה כלא יעילה!

1. האם ההחמרה בענישה ושפיטה כמו מבוגרים, מועילה?
2. האם הנערים שנשפטו במערכת הפלילית הרגילה "למדו את הלקח"?
3. האם כתוצאה מכך ירדה רמת האלימות בחברה?

המסקנות

- **רצידיביזם גבוה** - נערים שנשפטו בבתי משפט של מבוגרים נטו לחזור על העבירות שביצעו במידה רבה יותר מאשר נערים שנשפטו בבתי משפט לנוער. הדבר נכון במיוחד לעבירות אלימות.
- **תיוג** - עצם ההליך המשפטי משפיע על ההערכה העצמית של הקטין וגורם לו לאמץ דימוי עצמי עברייני שהמערכת יצרה לו.

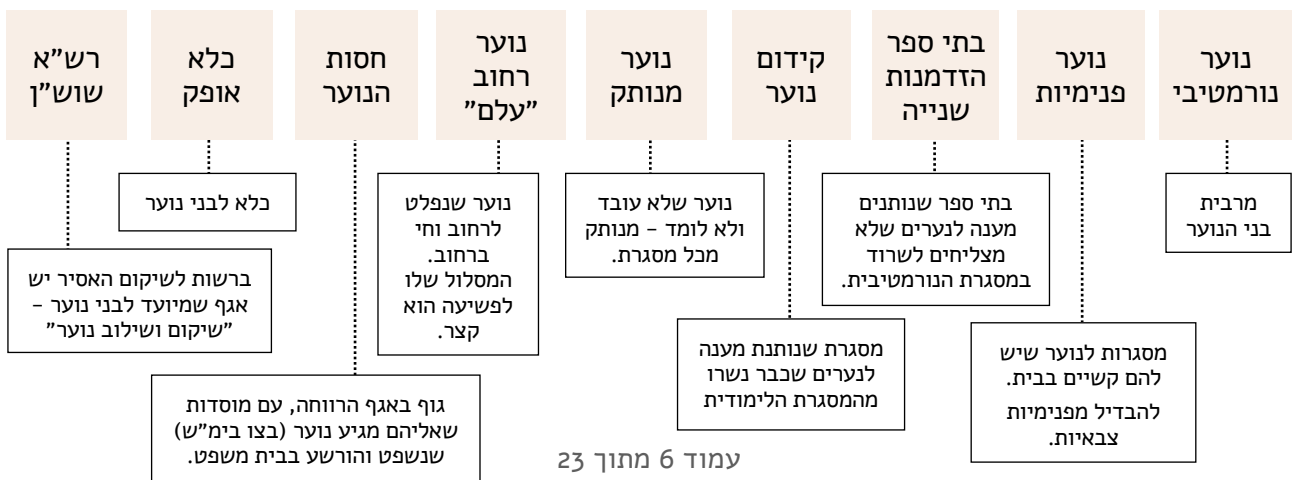
שתי גישות מנוגדות בהפחתת רצידיביזם

נימוקים לגישה השיקומית:

1. הטיפול והשיקום אפקטיביים יותר מהמאסר.
 2. הסטיגמה הפלילית של השפיטה בבית משפט רגיל משפיעה על הנערים וגורמת להם להמשיך באורח החיים העברייני.
 3. הענישה הפלילית הרגילה גורמת לנערים תחושה כי החברה עושה להם עוול, ויוצרת אצלם תסכול.
 4. הענישה גורמת לנערים להתמקד בעצמם ולא בקורבן או בחברה, והם עסוקים בהתמודדות עם העונש ולא בקבלת אחריות למעשיהם.
 5. בכלא נלמדות התנהגויות עברייניות.
 6. השפעה שלילית של ענישה הפלילית, כמו: השפלה, איבוד הכבוד העצמי, החלשת הקשרים למשפחה ולקהילה ותחושת של איבוד הסיכוי לרכישת השכלה ולהשתלבות במעגל העבודה בעתיד.
- בפועל**, יחס רשויות האכיפה והשפיטה במדינות המערב (וגם בישראל) סלחני ומתחשב יותר כלפי עבריינים קטינים לעומת בגירים. **הגישה היא בעיקרה חינוכית-שיקומית** ומטרתה לנסות ולהוציא את הקטין ממעגל העבריינות.

רצף בני הנוער בארץ (מנוער נורמטיבי ועד נוער קצה)

עבריינות נוער - השיח המהותי

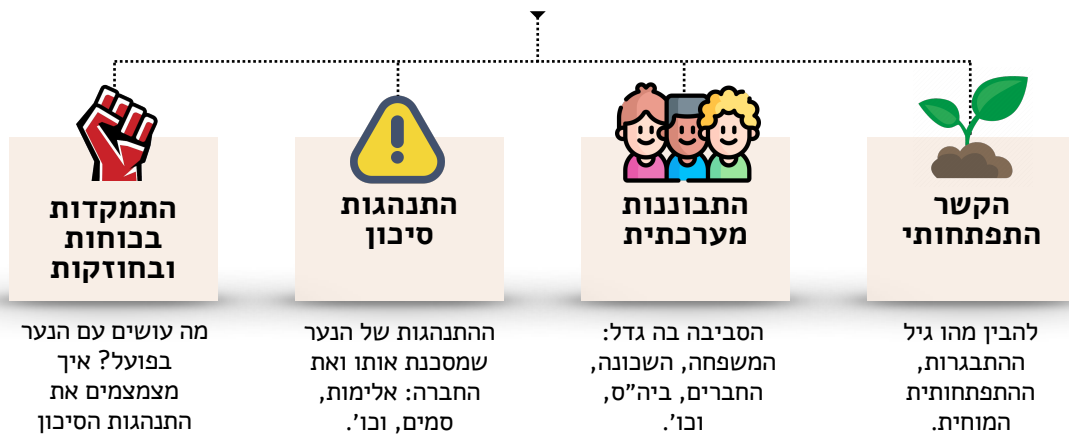
כאמור, השיח המהותי מתייחס גם לבני נוער שאינם עונים על ההגדרה המשפטית של "עבריינים". כלומר, הוא מתייחס גם לבני נוער שהם מתחת או מעל לגיל האחריות הפלילית, וגם למעשים שאינם נכללים בספר החוקים.

מודל מערכתי לעבודה עם מתבגרים

המודל עוזר לנו להבין את עבריינות הנוער ואת הנוער בסיכון

האופל הסיקרי
שילווה את כל
היקורים.

המודל מתייחס לארבעה מרכיבים

שאלות מנחות למתבגרים:

בעבודה עם בני נוער, ישנן שלוש שאלות מנחות בהקשר של מתבגרים, שעשויות לתת לנו מושג בנוגע להתנהגותם:

- מה הם רוצים?** מדובר בעניין חיצוני - הפעולה עצמה (להיות לבד, לצעוק, לגנוב, לעשן, לברוח מבית הספר, לשדוד, לפרוץ, להציק לילדה).
- מה הם צריכים?** על איזה צורך עונה הפעילות בסיכון של הנער? מה הצורך שלו בהתנהגות שלו? האם הוא קורא לעזרה? (להגיש שליטה, למרוד)
- מה אנחנו יכולים וצריכים לתת?** בראייה מערכתית - איך ניתן לעזור לנער? איך לגשת אל הנער? איך להגיב?

דוגמה:

הקשר התפתחותי

הקשר
התפתחותי

התבוננות
מערכתית

התנהגות
בסיכון

התמקדות
בכוחות
ובחוזקות

ההקשר ההתפתחותי מדבר על גיל ההתבגרות. בגיל 9 לערך, הסממנים הפיזיולוגיים מתחילים לבצבץ (שיער, שינוי הקול, וסת). הנער והנערה מתחילים לחפש את הזהות שלהם.

המוח בגיל ההתבגרות:

- כחלק טבעי מתהליך ההתבגרות, המעבר מילדות לבגרות מכיל בתוכו תהליכים מוחיים. **בגיל הזה המוח עובר שינויים מהותיים.**
- כחלק טבעי נוסף מתהליך ההתבגרות, **המוח מפריש כמות מאוד גדולה של הורמונים. ביניהם גם הורמון GnRH. להורמון זה יש השפעה על ההתנהלות וההתנהגות האלימות של הנער (סערה, לחץ). ככל שהמסרים במוח רבים יותר, הכמות של ההורמונים תגדל. למשל, משחקי אלימות יעבירו מסרים למוח - שיפריש כמות גדולה יותר של ההורמונים השונים - שיגבירו את יצר האלימות אצל הנער.**
- **הסערה הפיזיולוגית משפיעה על ההתנהגות - נוסף על ההשפעה על התפתחות הגוף, מקיימים ההורמונים השונים תקשורת עם אזורים שונים במוח המשפיעים בעוצמה על התחושות והמעשים של המתבגר.**

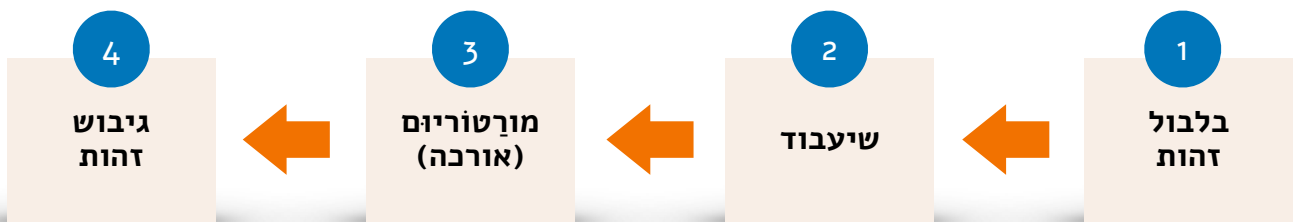
גיל ההתבגרות בעולם שלנו

- **שאלת הזהות: "מי אני?" היא השאלה הגדולה בגיל ההתבגרות. הבלבול הוא גדול בגיל הזה.**
- **שינויים פיזיולוגיים:** הגוף והמוח נמצאים בהתפתחות תמידית ומהירה - חוויה שיכולה לעתים להיות מפחידה, מבלבלת, לא מובנת. **המערכת הרגשית/יצרית מתפתחת בקצב מואץ ומגיעה לבשלות בגיל 15 לערך.**
- **שינויים קוגניטיביים:** **התפיסה המרחבית משתנה (העולם נראה יותר מופשט ורחב. עולם התוכן משתנה), קבלת החלטות משתנה (הנער מתחיל לפעול לפי מגוון שיקולים ולא רק על פי מה שאמרו לו), הייחוס משתנה (הנער מתחיל לייחס סיטואציות לעצמו - לוקח אחריות, אשמה, כועס, נפגע). המערכת הקוגניטיבית מתפתחת לאט יותר ומגיעה לבשלות בגיל 24 לערך.**
- **פערים התפתחותיים:** הפער הזה בין התפתחות שתי המערכות (הרגשית והקוגניטיבית), יוצר "קצר" - הנער מתנהג ומרגיש כמו בוגר, אך עם יכולות קוגניטיביות נמוכות יותר. לדוגמה: נערה שחשה אהבה עזה לנער ואינה בעלת שיקול דעת שהתפתח דיו, שיוכל לאזן אותה. נערה כזאת יכולה להיות אימפולסיבית ובעלת שיקול דעת שגוי, מה שיוביל אותה לנהוג בפזיזות ובאימפולסיביות כלפי הנער (וכלפי עצמה).
- **שינויים רגשיים:** השינויים המהירים יוצרים חוסר יכולת לווסת את הרגשות, שלעתים מביאה את הנער להגיע לקיצון (סערה רגשית, מצבי רוח, טריקת דלתות, דיכאונות), הדימוי העצמי מעסיק מאוד את הנער (מי אני? מה אני?), **הנער מרוכז מאוד בעצמו כדרך למצוא את הזהות שלו, הרצונות משתנים (מה שהנער רצה לפני שנה כבר לא רלוונטי. קודם זה היה צעצוע והיום בגד. קודם הנער נהנה מטיוולים עם ההורים, עכשיו הוא מעדיף את החבר'ה), אימפולסיביות חזקה (מתוך שיקול דעת מוטעה, מתוך סערה, להגיד דברים, לעשות דברים שלא תכוון להם), בלבול ומבוכה (מהשינויים הגופניים, מהחוויות), קיצוניות (הכל בווליום גבוה).**
- **שינויים חברתיים:** הנער מתרחק מההורים ומתחיל להתחבר לחברים - קבוצת השווים. העולם החברתי הוא החמצן. **הלחץ החברתי משפיע באופן ניכר על הנער. הנער יכול לעשות דברים קיצוניים מתוך לחץ חברתי.**
- **שינויים תרבותיים-תקופתיים:** הנערים היום לא גדלים בתוך ריק. הם גדלים בתוך שינויים תרבותיים מאוד גדולים, שינויים הקשורים בעידן האינטרנט והחשיפה למסכים, שבירת מסורות - מחברה קולקטיבית לחברה מאוד אינדיבידואלית (התפוררות ערכית שבתוכה הנערים צריכים למצוא

את מקומם), **קדושת החומר והדוניזם** (הנהנתנות מגיעה לשיאים), **הישגיות** (התחרותיות מאוד גדולה. לשאפתנות יש מחיר), **עומס גירויים** (נער בשנות ה-80 נחשף לפחות גירויים מאשר הנער של היום. הסחות הדעת הן רבות), **מסכים** (הנער רואה את העולם דרך מסכים), **רשתות חברתיות, זיוף וקידוש החיצוניות** (החברה מקדשת את החיצוניות, את הזיוף על פני האמת. לא חשוב מה אתה מרגיש, חשוב מה אתה מקרין כלפי חוץ - באינסטגרם כולם מושלמים. אף אחד לא בדיכאון), **אי ודאות, חרדה** (נערים היום יותר חרדים ויותר בדיכאון מאי פעם)

תהליך גיבוש הזהות - על פי מרסייה

מרסייה ניסה להבין מה קורה שם בגיל ההתבגרות, בתהליך המעבר מילד לבוגר. הוא בחן בני נוער והגיע למסקנה כי ישנם 4 תתי שלבים, אותם עובר המתבגר בדרכו מילד לאדם בוגר:

שלב 1 - בלבול זהות: התקופה בה **הילד הופך לנער**, היא תקופה עם **המון בלבול**. הוא חווה **סערה פנימית בשל שינויים מהותיים** שהוא עובר (הגוף, המוח, הרגש). מרסייה מזהה את השלב הזה כשלב טבעי, שהוא חיובי ובריא, אותו המתבגר חייב לעבור כדי לגבש את הזהות שלו.

שלב 2 - שיעבוד: המתבגר מוצא לעצמו מודל מסוים להערצה. לרוב מדובר בדמות מוכרת (שחקן, זמר, אושיית רשת), אך היא יכולה להיות גם המדריך או קרוב משפחה. היות והמתבגר עדיין לא גיבש לעצמו זהות ברורה ומכיוון שהוא מבקש לאמץ לעצמו זהות, הוא "משעבד" את הזהות שלו לאותו מודל - הוא מתנהג כמו המודל (מדבר, מתלבש, מסתפר כמוהו), ובדרך זו הוא בונה לעצמו זהות זמנית מזויפת.

שלב 3 - מורטוריום (אורכה): זהו שלב מרתק של חיפוש. לרוב מתרחש בגילאי 17 והלאה. המתבגר כבר בוגר מדי. הוא נוטש את המודל לחיקוי ולוקח פסק זמן כדי "למצוא את עצמו". המתבגר נחשף לחוויות שונות, מתנסה בהתנהגויות שונות. הסערה הפנימית פוחתת. בשלב זה מתפתח גרעין ראשוני מגובש של זהות.

שלב 4 - גיבוש זהות: סוף גיל ההתבגרות. האישיות יחסית מגובשת. המעבר מנער לבוגר.

פערים קיומיים

כל מתבגר חווה "פערים קיומיים" (קונפליקטים). אולם, ככל שהמתבגר נמצא בקבוצת סיכון, כך הפערים יהיו יותר חזקים ומשמעותיים בחייו.

• **תנועתיות בין אימפוטנציה לאומניפוטנציה:** המתבגר נמצא כל העת במאבק (שהוא לא תמיד מודע לו) בין תחושת חוסר האונים (קטן, חלש, לא מסוגל), לבין תחושת גדלות (בוגר, גדול, חזק, מסוגל).

• **רצון לעצמאות ולאוטונומיה מול תלות וצורך בהכוונה:** פער קלאסי לגיל ההתבגרות. בגיל זה קיים צורך פנימי לעצמאות. הנער רוצה להרגיש חופשי, בעל חופש תנועה, חופש בחירה. אחד התסכולים של בני נוער הוא שכובלים אותם, שאומרים להם מה לעשות. מנגד הנער רוצה וזקוק להכוונה - מן כמיהה סמויה לעזרה.

• **מה שהנער מראה מול מה שקורה אצלו בפנים:** מאפיין בולט אצל בני נוער - כלפי חוץ הנער יכול להציג חזות מסוימת, כאילו הכל בסדר מבחינתו (אדישות, פאסון). אולם, בפנים יכול ותתחולל בתוכו

סערה (כעס, עצב, דיכאון). במקרים קיצוניים הנער יקרין את ההפך הגמור ממה שהוא חווה בפנים (שמחה ואושר כשבפנים הוא מדוכא).

פגיעה עצמית (הרס עצמי) מול נסיון כושל להצלה עצמית: גיל ההתבגרות מאופיין בסיטואציות שגורמות למצוקה רבה (בחברה, בבית). כשהווליום גבוה מדי וצורב, הנער מגיע למקום בו הוא ינסה לפגוע בעצמו. במקרים קלים - לחבל בקשר, לחבל בלימודים. במקרים קיצוניים - חתכים עצמיים, הפרעות אכילה, נסיונות אובדניים. לפעמים מדובר בניסיון כושל להצלה עצמית. הפגיעה העצמית היא הדרך שלהם לשרוד, להציל את עצמם - הסחת דעת ממה שקורה להם באמת (באמצעות חוויה כואבת).

אגוצנטריות

ראיית העולם מנקודת מבטו הבלעדית של המתבונן, ללא התייחסות לנקודות המבט של אנשים אחרים.

"אגוצנטריות התבגרותית" (elkind, 1968)

כל בני הנוער, כחלק טבעי מתהליך ההתבגרות, חווים תהליך שנקרא "אגוצנטריות התבגרותית" - התייחסות לתהליכים הטבעיים של **עיסוק יתר ב"עצמי" בשלב ההתבגרות**. זהו מצב תודעה הכרחי לתהליך ההתבגרות, בו המתבגר מתמקד כמעט אך ורק ברצונו האישי ו/או בתפיסתו את האיום עליו (המורה, תלמידים אחרים, הורים שרבים ביניהם), תוך התעלמות ממהותם של האחרים (היא בטוחה שהמורה מדברת עליה, הנער מגיע למסיבה ובטוח שכולם מסתכלים עליו). במצב תודעתי כזה אנשים חווים תחושה של ניכור או פירוד קיומי, חברתי ורוחני והאחרים נתפסים כאובייקט. מרכיב זה הינו טבעי בקרב בני האדם ובפרט בגיל ההתבגרות, אך מהווה גורם סיכון כאשר הוא תופס כמעט את כל התודעה באופן קיצוני.

הראיה המערכתית הרחבה

זהו החלק השני במודל ההתפתחותי. בחלק הראשון דנו בגיל ההתבגרות וההשפעות שיש על הנער בשונה מבגיר. החלק השני דן במערכת הסובבת את הנער ובהשפעה שלה על התנהגות בסיכון. כפי שהבנו, גיל ההתבגרות הוא גיל מאתגר ומרבית הנערים צולחים אותו בהצלחה. אולם, תהיה קבוצה שלא תצלח את גיל ההתבגרות בשלום, ותיכנס לעולם של עבריינות והתנהגות בסיכון.

הבנת מנגנון הפעולה של הנערים

כשבוחנים נערים שביצעו התנהגות בסיכון, הכי קל זה להביט על ההתנהגות בסיכון בראיה צרה (הילדים הם בעייתיים, הם צריכים להענש). אולם, כדי לדעת להתמודד עם הבעיה, אנו נדרשים להבין את מנגנון הפעולה שלהם, בראייה עמוקה ורחבה. היות ובגיל זה אין הפרעות אישיות (רק הפרעות התנהגות) אל לנו להביט במעשים עצמם, אלא לנסות ולהבין מה הביא אותם לבצע את המעשים. כאמור, במטרה לדעת איך להתמודד עם התופעה בראייה מערכתית רחבה. למשל, מה גורם לילד לשפוך דלי מים על המורה שלו (מקרה שקרה)? האם הסיבה נעוצה במשפחה, בבית הספר, בשכונה? האם הוא היה עושה את זה עם כל מורה או דווקא עם המורה הספציפי הזה? האם הוא מתנהג כך בכל מקום או רק בבית הספר?

התנהגות סיכון בבחירה: התנהגות בסיכון היא בחירה של הנער ולא התנהגות אוטומטית מובנית. הנער בוחר באלימות על פני דרך אחרת. הסיבות יכולות להיות מגוונות: פסיכו-סוציאליות, סימפטום של בעיה, דרך לפתרון בעיה, צורך בשייכות או בהערכה. המשמעות - היות מדובר בבחירה, ניתן לשנות אותה.

פערים מערכתיים: בדרך כלל, ההתנהגות בסיכון קשורה לפער בין הנער לבין אחת המערכות השונות בחייו ואף יותר מאחת - בינו לבין המורה, בינו לבין ההורה, בינו לבין החברים, בינו לבין עצמו. וכל עוד לא נתייחס לפערים הללו, הבעיה לא תיפתר.

הקשר התפתחותי

התבוננות מערכתית

התנהגות בסיכון

התמקדות בכוחות ובחוזקות

- **"עבריינות לשם עקיפה"**: (סטוט) התנהגות סיכון היא לעתים הדרך של הנער לברוח ממציאות, מאירוע מאיים שמעורר חרדה. היא אמצעי לעקיפה של אותם תכנים מאיימים שיוצרים חרדה. כדי שהנער לא יצטרך להתמודד עם הרגשות הללו, הוא נכנס לסכנות שמשמשות עבורו רעש, שנועד להשתיק את מה שמתרחש בפנים.

ישנו גבול דק בין להיות: **נער בגיל ההתבגרות** לבין **נער בסיכון** לבין **נער עבריין**

מאפיינים מרכזיים ומנגנון פעולתם

- **צורך שלא מומש**: כשבני נוער שמצויים בשיא תהליך ההתבגרות שלהם, מגיעים להתנהגות סיכון, משהו השתבש בדרך, צורך שלא מומש (צורך בשייכות, צורך בתשומת לב, צורך בחיזוק הדימוי העצמי, וכו'). צריך לשאול מה לא מומש ועל איזה צורך עונה ההתנהגות בסיכון.
- **חוסר אונים כפול**: נוער בסיכון נאלץ להתמודד עם שני אתגרים - (1) המורכבות של גיל ההתבגרות, (2) מציאות חיים מורכבת (שכונה קשה, משפחה בעייתית).
- **הישרדות**: נער בסיכון חי לרוב במצב תמידי של הישרדות קיומית - לשרוד את החיים מול כל העולם.
- **סחרור**: נער בסיכון יכול להסתבך ברגע, היות ואינו יודע להתמודד עם מצבים שונים. החיים שלהם הם כמו רכבת הרים - מצב הגורם לסחרור נפשי.
- **תת תרבות של ריכוז עצמי ואינטרס**: הנער בסיכון מרוכז בעצמו ובצרכים שלו. צרכיהם של אחרים פחות מעניינים אותו. אם זה לא משרת אותו, זה לא חשוב.
- **חוסר אותנטיות**: נער בסיכון לרוב מאמץ לעצמו זהות מזויפת שמכסה על אישיות שונה בתכלית מזו המוצגת כלפי חוץ ("עברייין צעצוע", מתלבש כמו ראפר, סגנון דיבור תוקפני).
- **דימוי עצמי נמוך**: נערים בסיכון בולטים בנוף בזכות הרעש שהם עושים (מקימים מהומות, נוטים להתבלט). אולם, נערים אלו חווים דימוי עצמי מאוד נמוך, עד כדי תיעוב עצמי.

כוחות מנוגדים

וקטור הפירוד מול וקטור האיחוד (שוהם, 1995)

ניתן לתאר שני וקטורים המתייחסים לקשר עם האחר:

- **וקטור הפירוד** - נער בסיכון חש לרוב לבד בעולם. וקטור הפירוד הוא מאוד חזק ומתבטא בריחוק ובניכור חברתי ומשפחתי.
- **וקטור האיחוד** - למרות זאת, נער בסיכון חש צורך בשייכות לאחר, לקבוצת השווים.

כוח הנטילה מול כוח הנתינה (הרב דסלר)

- האדם מכיל בתוכו שני כוחות מנוגדים, כוח ששואף להיטיב ולתת אל מול כוח שמרוכז בעצמו. אצל נוער בסיכון "כח הנתינה" כמעט ולא קיים. מצד שני "כח הנטילה" מאוד משמעותי.

דימוי עצמי נמוך (תיעוב עצמי), כאוס פנימי, **שעמום**, ריק קיומי, **רגישות לדחייה (חוסר אמון, חשדנות, חוצפה)**, אי ודאות, **חוסר אותנטיות**, קשיי הסתגלות, **אי יכולת להזדהות עם סמכות**, קיצוניות - הכל או כלום, **סף תסכול נמוך**, הון אנושי מצומצם, **חוסר אונים - כל יכול**, כמיהה סמויה לעזרה, **מציאות חיים מורכבת**.

הרס עצמי, חתכים ניסיונות אובדניים, הפרעות אכילה, זנות	הישרדות חווית פירוד חוסר בממד עתיד סחרור	חוסר במיומנויות בינאישיות ובחשיפה פרו-סוציאלית
--	---	---

היכולת להאפיינים
האפיינים הסיקר
נשחות

פחות חשוב

נוער בסיכון - הגדרה

נערים ונערות שנוסף על הסיכון שנובע מהיותם בגיל ההתבגרות הם מצויים במשבר, בסיכון ואף בסכנה, בשל תנאים משפחתיים, חברתיים או תרבותיים קשים.

מתבגרים אלה נוטים לסבול ממגוון בעיות וחווים טווח רחב של קשיים, המסכנים ומאיימים על הסתגלותם העכשווית והטבעית. הם מצויים על פני רצף של סיכון אשר ראשיתו היא אי היכולת להתמודד עם קשיי ההתבגרות (בעיות תפקודיות במערכת החינוך, נשירה וניתוק), וסופו עבריינות ופגיעה בעצמם ובחברה. לעיתים קרובות נערים אלה נדחקים לשולי החברה והדבר יוצר בקרבם חוויית ניכור לחברה ולערכיה. ההשלכות לכך בין היתר מתבטאות בקושי לראות את האחר ולפתח קשרים משמעותיים. המונח סיכון מתאר את הגורמים השליליים בסביבת המתבגר, את ההתנהגויות השליליות שסיגל לעצמו ואת התוצאות ההרסניות של מציאות זו. מונח זה מתייחס לרוב למציאות חיים מורכבת המעמידה את המתבגר בעמדת נחיתות חברתית. ההתמקדות בגורמים השליליים ובהתנהגויות הסוטות מצמצמת את מרחב הבחירה של הנער ואת היכולת שלו לחרוג מהרגלים אלה.

רזניק וברט מציינים 3 מרכיבים שקיימים אצל נערים בסיכון:

טיפולוגיות (סיווג) של התנהגויות סיכון

אלימות ובריונות

הבריונות מוגדרת כשימוש לרעה בכוח באופן שיטתי, חוזר, נשנה ומכוון, מצד תלמיד או תלמידים אחרים. המעשה ייחשב כבריונות כל עוד המעורבים במעשה אינם שווי כוחות, והוא אינו קורה באופן חברי ותוך כדי משחק.

- היא יומיומית: הבעיה לרוב לא מתבטאת באירועי קיצון אלא במעורבות יומיומית של נערים ונערות במעשי בריונות.
- פיזית או פסיכולוגית: הבריונות יכולה להתבטא באופן פיזי או באופן פסיכולוגי וכוללת: מכות, הצקות, דחיפות, מחוות מעליבות, אימים, קללות, חרם ועוד.
- נפוצה בבית ספר: בתי הספר מהווה קרקע פוריה לבריונות, ומהווה מצב סיכון בסביבה זאת.
- קשר להתנהגות סיכון: לעיתים קיים קשר בין בריונות לבין התנהגויות סיכון אחרות אצל הנער התוקפן (אלכוהול, עישון ונדליזם).

- הקשר התפתחותי
- התבוננות מערכתית
- התנהגות בסיכון
- התמקדות בכוחות ובחוזקות

- **פוחתת עם הגיל:** הבריונות פוחתת ככל שעולים בגיל (בכיתה ו' יהיו יותר קורבנות מאשר בכיתה י').
- **פרופיל הקורבן:** בדרך כלל הקורבן יהיה כזה שלא יגמול לבריונים על מעשיהם. הוא לרוב קטן פיזית או שונה במראהו, אחד כזה שיקרין לסביבה חרדה, חוסר ביטחון, ביישנות ובדידות.
- **פרופיל הבריון:** נער צעיר, אהוד, מקובל, בעל ביטחון עצמי (לרוב מזויף), יוצר קשרים בקלות.
- **הצופים מהצד:** תלמידים, מורים, הורים שמתעלמים, חסרי מעורבות וחסרי אכפתיות. לפעמים באדישות שלהם למעשי הבריונות, הם יהיו הכי מסוכנים, היות ובשתיקה שלהם הם כאילו משפים פעולה עם מעשי הבריונות.

בריונות ברשת - הגדרה

אלימות ובריונות ברשת (cyber-bullying), או בשמה הנוסף "פגיעה מקוונת", מוגדרת כפעילות תוקפנית, מכוונת וגלויה שמטרתה לפגוע באדם אחר באמצעות האינטרנט ובאמצעי תקשורת נוספים.

האלימות ברשת היא סוג חדש של אלימות או וריאציה חדשה של אלימות מחוץ לרשת. האלימות ברשת עשויה לבוא לידי ביטוי בשימוש במגוון אמצעים אלקטרוניים, וביניהם רשתות חברתיות באינטרנט, חדרי צ'ט, מיילים וטלפונים סלולאריים (שכבר מתפקדים כמחשב). היא מתרחשת גם בבית התלמיד וגם בתחום בית הספר, וכוללת הצקות; רכילויות; מסרים טורדניים, מעליבים, משפילים ומאיימים; התחזות; הפצת חומר אישי ברבים; חרם; סחיטה; ושימוש במצלמות אינטרנט להעברת תכנים פוגעניים כגון תמונות או סרטוני וידאו.

דרכי הביטוי המוכרות ביותר של אלימות באינטרנט בקרב בני נוער:

- **הטרדה:** הצקה והפרעה לשלוות נפשו של הקורבן, כדי לגרום לו אי נחת ותסכול.
- **התלהמות:** התייחסות תוקפנית כלפי הקורבן.
- **השמצה:** כתיבת מידע כוזב בגנות הקורבן, לשם הוצאת שם רע.
- **התחזות:** באמצעות פרופיל מזויף, כדי להציג את הקורבן באופן בזוי בפני חבריו והסביבה.
- **הולכת שולל:** להשלות את הקורבן, להונות אותו.
- **מניעה:** מניעה מהקורבן להשתייך לקבוצה (ווטסאפ למשל) או בפעילות מסוימת (ממדרים אותו).
- **מעקב:** מעקב אינטרנטי אחר הקורבן (אחר הפרופילים שלו).
- **איומים:** שליחת מסרים מאיימים, בכוונה להפחיד, או כדי לסחוט הקורבן דבר מה.

המאפיינים הייחודיים של אלימות ברשת:

- **אין לאן לברוח:** גם אם הקורבן יסתגר בביתו או יעבור בית ספר או עיר, הבריונות תמשיך להיות זמינה ברשת 24/7. זו חוויה שיוצרת אלמנט של חרדה.
- **אנונימיות:** האפשרות להישאר אנונימי מבלי להתגלות, מאפשר לבריון לפגוע בקורבן ביתר קלות.
- **קושי בגילוי ובדיווח:** כמעט בלתי אפשרי לאתר את הבריון, לא כל שכן לדווח עליו.
- **חשיפה לקהל רחב:** הפגיעה בקורבן לא נותרת בינו לבין הבריון. היא יוצאת מגבולות הכיתה, ביה"ס ואפילו גבולות המדינה. להשפלה יכולים להיות אינסוף קהלים.
- **יחסים לא שוויוניים:** לבריון ברשת יכול להיות כח עצום (באמצעות עוקבים רבים) על פני הקורבן.
- **קשר לבריונות פנים אל פנים:** מי שהוא בריון ברשת, לרוב יהיה גם בריון פנים אל פנים. הרשת רק ממנפת את הבריונות.
- **הפגיעה היא מתמשכת:** בריונות ברשת אף פעם לא מסתיימת בין הבריון לקורבן. היא עוברת בשיתופים, בתגובות. אין לדעת מתי היא תסתיים, ואם בכלל תסתיים, או מתי תקום שוב לתחיה.

השפעותיה של האלימות ברשת:

- חוקרים תיארו את חוויית הקורבנות ברשת כטראומטית. השפעותיה השליליות הן פיזיות, קוגניטיביות, רגשיות וחברתיות. הבריונות באינטרנט היא התנהגות אנטי-סוציאלית, והיא עלולה להחליש את האווירה בבית הספר ולערער אותה, להשפיע על ביצועיהם החברתיים והלימודיים של הקורבנות ושל התוקפים, לגרום לטראומה נפשית לקורבנות, ובמקרים קיצוניים מאוד גם להוביל להתאבדות.
- קורבן לאלימות ברשת מתקשה להגן על עצמו ולפיכך עלול לשנות את התנהגותו, להסתגר, להגיב בתוקפנות או להתבודד. תחושתו מתאפיינת במצוקות פסיכולוגיות כגון תסכול, אדישות, בדידות, עצב, דיכאון, כעס, ירידה בהערכה העצמית והימנעות חברתית. הקורבן ברשת נוטה להיות מופנם ושתקן, רגיש מאוד, חסר ביטחון וסובל ממיעוט חברים (נערים נמנעים מלהתקרב אליו).

הגבול הדק בין תוקפנות לקורבנות

לפעמים, התנהגות סיכון קשורה להתאבדות - למעשה אובדני. אמנם התאבדות אינה מוגדרת כמעשה עברייני שפוגע באחר, אולם נמצא כי מעשי תוקפנות ומעשי קורבנות, יושבים על אותו מוקד צורך. כלומר, הנטיה האובדנית אינה עומדת בפני עצמה, אלא היא ממלאה צורך מסוים והיא יכולה לבוא לידי ביטוי בשני מצבי קיצון - (1) בהתאבדות של הקורבן מצד אחד, (2) או במעשה בריונות מצד הקורבן עצמו. משמע, הקורבן עצמו יכול להפוך לפושע. המסקנה העולה מכך היא כי אל לנו להסתכל רק על הפוגע כפוטנציאל לפשע, אלא גם על קורבן.

הקורבן הופך לפושע

כך זה נראים השלבים:

גורמים מאיצים מול גורמים ממתנים

לאחר שהקורבן הגיע לשלב השלישי (דחף אגרסיבי תוקפני), הוא ניצב בפני נקודה אשר תקבע האם הוא יצליח לעמוד מול גילויי הבריונות כלפיו ולהשאר בתחום הנורמטיבי, או שמא יכנע ויבחר בהתנהגות סיכון. הדבר תלוי במידה רבה באופיו ובסביבה בה הוא נמצא: האם הוא בעל אישיות חזקה האם הוא נמצא בסביבה תומכת (קשרי משפחה הדוקים, חברים, בית ספר, קהילה) או שמא הוא בעל אישיות שברירית, ונמצא בסביבה עוינת (הורים לפני גירושים, אלימות במשפחה, מצב מלחמה).

בכל שהגורמים הממתנים יהיו יותר חזקים, כך גובר הסיכוי שהקורבן ישאר בתחום הנורמטיבי. וההפך - בכל שהגורמים המאיצים יהיו יותר חזקים, הקורבן ירגיש שהוא חייב לתת ביטוי לזעם והתסכול שאצורים בתוכו.

כי אז הנער מגיע לפרשת דרכים נוספת: האם להוציא את הזעם כלפי עצמו, או כלפי אחרים. **ביטויים לפגיעה עצמית:** להסתגר בבית, להעדר מבית ספר, לעשן סמים, לשתות אלכוהול, להיכנס לדיכאון, לפתח הפרעות אכילה, להתאבד. **ביטויים לפגיעה באחרים:** הלבה הבוערת מתהפכת והופכת להיות תוקפנית כלפי אחרים, אלימות, רצח, רצח המונים.

התאבדות במסכה - היא דוגמה קלאסית בה הנער בבית הספר שספג התעללות במשך זמן רב, יוצא למסע הרג ורצח בבית הספר, מתוך כוונה למות בסוף מסע הרצח ובכך להחזיר לעצמו שליטה.

הפרעת התנהגות

הגדרה

הפרעת התנהגות היא דפוס מתמשך ועקבי של פגיעה בזכויות אחרים. ההפרעה כוללת טווח רחב של תבניות התנהגויות חוזרות, אנטי-חברתיות, תוקפניות ומרדניות, שיש בהן הפרה של הזכויות הבסיסיות של אחרים או של נורמות וחוקים חברתיים תואמי גיל, כגון הרס רכוש, אגרסיביות כלפי אנשים ובעלי חיים, גנבות, שקרים, התגרות, תקיפה מינית, השתמשות מבית הספר ובריחה מהבית.

- **אפיונים עיקריים:** התנהגות מציקה, הרסנית, מסכנת ולעיתים אף בלתי חוקית.
- **חוסר הפנמה:** הילד הסובל מהפרעה זו אינו רגיש לביקורת של החברה והמשפחה או לענישה, וחוזר על התנהגויותיו ההרסניות בלי ללמוד מהניסיון.

אפידמיולוגיה:

הפרעת התנהגות היא תסמונת נפוצה ומוערכת בשיעור של 6 עד 16% מהנערים ו-2% עד 9% מהנערות עד גיל 18. **הסיבה להבדל:** נערים נוטים להפנות את הזעם כלפי חוץ, בעוד נערות נוטות להפנים את הכעס פנימה.

התמונה הקלינית:

- הפרעת התנהגות מתפתחת בהדרגה, וחומרת המעשים מתעצמת ונעשית מתוחכמת יותר עם העלייה בגיל (תחילה שורפים נמלים עם מצית. בהמשך כבר מציתים תחנת אוטובוס).
- בדרך כלל גיל ההופעה נמוך יותר בנערים לעומת נערות (בנים 10-12 ובנות 14-16).
- אופי ההתנהגות התוקפנית האנטי חברתית: בריונות, אלימות פיזית, התאכזרות כלפי בני גילם והתעללות בבעלי חיים.

- ילדים אלה נוטים להיות גם אלימים וחצופים כלפי מבוגרים.
- הם מעורבים רבות בהרס רכוש, הצתות וגניבות, מרבים בשקרים ובבריחה מהבית ומבית הספר.
- ילדים אלה מוחצנים. הם אינם מנסים להסתיר את התנהגותם האנטי חברתית ונוטים בגיל מוקדם להתנהגויות סיכון.
- רבים מהם אינם מצליחים לפתח קשרים חברתיים. הקשרים הקיימים הם לרוב שטחיים.
- אף שילדים אלה מנסים להקריין נוקשות, הם למעשי בעלי דימוי עצמי נמוך.
- יחסיהם מאופיינים בחוסר אמפתיה, באגוצנטריות ובניסיון לתמרן את האחרים ולנצלם.
- לעיתים רחוקות הם חשים רגשי אשמה או חרטה, והם נוטים להטיל את האשם על אחרים.
- ניסיונות להענישם במטרה למתן את התנהגותם אינם מועילים, ולעיתים אף מגבירים את ביטויי הזעם.

גורמים משפחתיים:

- שכיחות גבוהה במשפחות בלא מסגרת וגבולות, ללא דמות הורית סמכותית, או במשפחות הרוסות.
- ניכרת שכיחות גבוהה גם אצל ילדים להורים הלוקים בהפרעה אנטי סוציאלית, אלכוהוליזם, צרכני סמים ובעלי התנהגות מתעללת או מזניחה.
- לעיתים קרובות להורים עצמם היסטוריה של עזובה רגשית, התעללות ואלימות, למקצת ההורים גם הפרעות נפשיות קשות, כולל הפרעות פסיכוטיות.
- אחת ההשערות היא שילדים אלה אינם מסוגלים לדחות סיפוק מידי ולנהוג באיפוק במצבים מתסכלים, שכן מושאי הזדהותם הם בלתי יציבים ומתסכלים.
- בגלל העיוות בתהליך ההזדהות, לא מתקיימת בילדים אלה הפנמה של ערכים חברתיים. מה טוב ומה רע.

כת השטן

מי הם הנערים שמצטרפים לכת השטן?

- **שכבה סוציאקונומית:** נערים שונים מתחברים ל"כת השטן", לא כולם מרקע דומה, רובם באים משכבות מבוססות, ומהורים אקדמאים, אם כי מקצתם אכן הגיעו משכבות חלשות, אך בהחלט לא עברייניות. ובעיקר: לא מהשוליים. הם לומדים בבתי ספר 'טובים', בהכרח דוברי אנגלית רהוטה, שהרי כל חומר התעמולה בנושא השטן מגיע מארצות הברית (דרך האינטרנט). הצעירים הללו מחפשים משהו כמו נועזות, ולא יודעים להיכן להפנות את אפיקי מרצם.
- מכיוון שבארץ לא מדובר בריאקציה לנצרות אלא בסוג של סטייה חברתית, ההשתייכות לכת השטן הינה במקרים רבים גם עניין של מחאה חברתית.
- **הסיבות:** הסיבות שיכולות להניע בני נוער להצטרף לפעילות הן **הצורך בהשתייכות לקבוצה**, **חוסר תשומת לב** מצד קרובים, **שעמום** ו**צורך בגירויים בעוצמות חזקות**. ובכן, במחקרים שנערכו, לא מעט נערים סיפרו על הורים שהחסירו מהם תשומת לב, והתייחסו אליהם בקרירות, מה שיצר אצלם חסר רגשי אותו ביקשו למלא בדרך אלטרנטיבית.

רובם משכבות מבוססות
מקצתם משכבות חלשות
לא עבריינים
לא מהשוליים

מה מניע אותם?
צורך בהשתייכות
צורך בתשומת לב
שעמום
צורך בגירויים חזקים

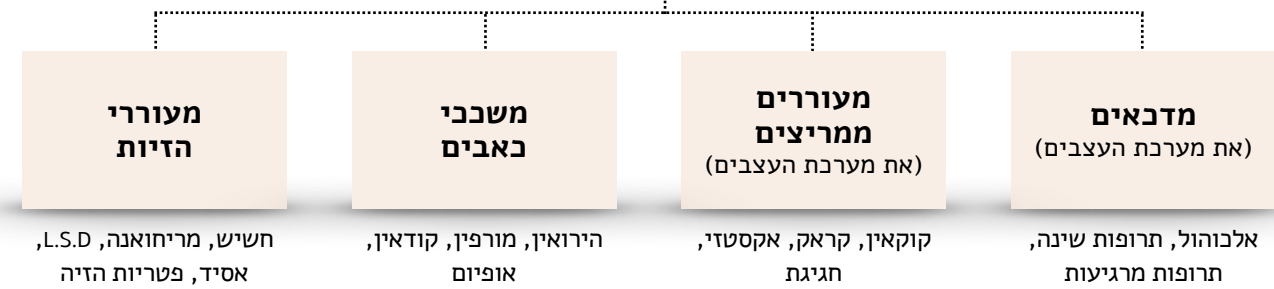

שימוש בחומרים פסיכואקטיביים

חומרים פסיכואקטיביים

הם חומרים המוכנסים לגוף ומשפיעים על **תהליכים נפשיים** (חשיבה, רגשות, תפיסה והזיות) **וגופניים** (עוררות יתר, אטיות בתגובות ופגיעה ביציבות). הם בעלי השפעה שונה על המשתמש, וניתן לחלקם לארבע קבוצות עיקריות:

4 קבוצות של חומרים פסיכואקטיביים

- שימוש בחומרים פסיכואקטיביים בקרב בני נוער היא התנהגות סיכון **נפוצה מאוד**, על גבול הפלילי. לעיתים היא אף מובילה להתנהגות פלילית.
- לאורך השנים קיים **גידול מתמשך בשכיחות**, ירידה בגיל תחילת השימוש במיוחד בקרב **מנותקים** (נושרים ממערכת החינוך) ועולים.
- סוגי הסמים משתנים בהתאם לתקופה ולרגשות, **אלכוהול וסמי פיצוציות** - נפוצים מאוד בקרב נערים. 1/3 מבני הנוער מתנסים בסמי פיצוציות, 200 מתמכרים לסמי פיצוציות.

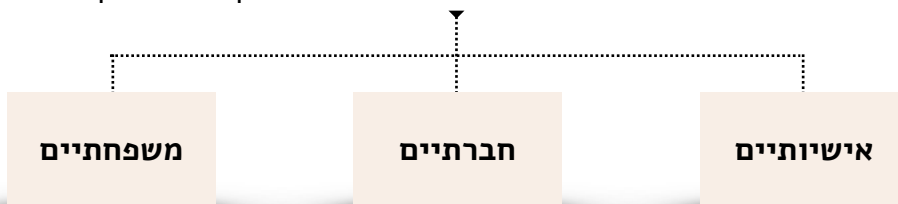
שלושה סוגי שימוש:

- שימוש מזדמן** - לא מעיד בהכרח על פתולוגיה, מאפיין את גיל ההתבגרות - תקופה של נטילת סיכון מוגבר, נורמה חברתית. **זהו השימוש הנפוץ ביותר בגיל ההתבגרות.**
- שימוש לרעה** - מבוסס על התנהגות האדם ועל היחסים בינו לבין סביבתו, שימוש מתמשך, **יש כבר פגיעה בתפקוד**, השלכות הרסניות. **קיים אצל נערים בסיכון.**
- התמכרות** - השימוש הקיצוני ביותר. הנער משתעבד לחומר, חווה אובדן שליטה כרוני, חוסר בפקוח עצמי, סבילות לחומר (צריך כל פעם להגדיל את הכמות), **תסמיני גמילה**. **פחות קיים בקרב בני נוער, פוגע בנערי קצה.**

מעבר משימוש מזדמן לשימוש קבוע

התנאי שיכריע אם ומתי הנער יעבור משימוש מזדמן (התנסות וחוויות נעורים), לשימוש קבוע (שימוש לרעה או התמכרות), הוא השילוב בין גורמי הסיכון (תנאים שליליים) לגורמי ההגנה (תנאים חיוביים).

תנאים שעלולים להשפיע על המעבר משימוש מזדמן לשימוש קבוע:

התנאי שיכריע אם הנער יעבור משימוש מזדמן לשימוש קבוע, הוא השילוב בין גורמי סיכון לגורמי הגנה

- **אישיותיים** - מצוקה נפשית, מצבי לחץ, הצורך לריפוי עצמי (הצורך להרגע).
- **חברתיים** - לחץ קבוצתי, זמינות הסם, נורמות חברתיות מקלות (זה בסדר, כולם עושים את זה).
- **משפחתיים** - משברים, הורות לקויה, שימוש בסמים של בני משפחה.

קריטריונים לאבחון בני נוער מכורים

- השימוש בחומרים פסיכואקטיביים הוא שונה בין נערים למבוגרים. לכן גם הקריטריונים לאבחון מבוגרים אינו מתאים לבני נוער. והסיבות הן:
- **חשיפה קצרה**: מבחינה סטטיסטית, החשיפה לסמים אצל בני נוער היא קצרה יותר (12 עד 18). הם עדיין לא נמצאים בהתמכרות קשה. הגוף והנפש עדיין לא נשחקו מהשימוש. תסמונות הגמילה והסבילות טרם הופיעו בדרגה קיצונית.
- **סגנון חיים**: אצל מבוגרים, השימוש בסמים הוא סגנון חיים. אצל בני נוער, בגלל כל הדינמיות של הגיל ובגלל שהנפש עדיין לא מעוצבת ולא יציבה, גם דפוסי השימוש בסמים וסוגיהם יהיו שונים. השימוש יהיה מזדמן וארעי ולא כסגנון חיים המאפיין מבוגרים.
- **תיוג**: הנערים (גם הקשים ביניהם) אינם מזהים את עצמם כמכורים. הם עדיין לא אבודים בעיני עצמם, מה שמפיע על התיוג ועל המוטיבציה שלהם לשינוי. יש להם עדיין מה להפסיד.
- באופן כללי, המניעים של בני נוער להשתמש בסמים הם שונים. היות וכושר השיפוט שלהם שונה ממבוגרים, ההתייחסות האכפתית והמשטרית אליהם היא גם שונה.

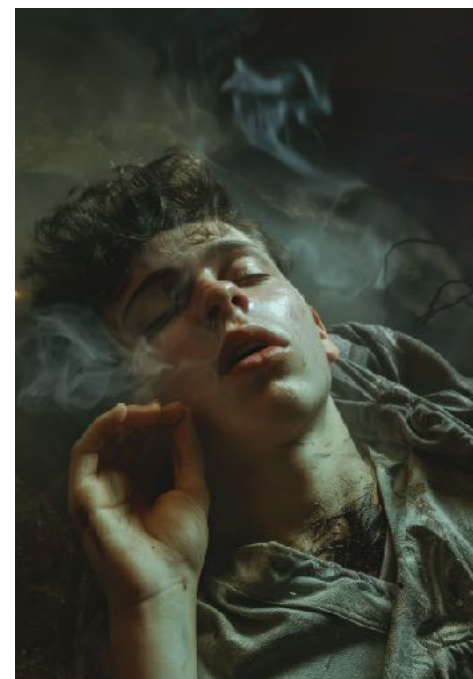
מניעים לשימוש בסמים בקרב מתבגרים

בריחה מהמציאות	פורקן	סקרנות	הרפתקנות
פתרון לתחושת חוסר סיפוק ושעמום	הנאה	ריגוש ונטילת סיכונים	
לחץ חברתי	חיפוש עצמי	רצון להיות גדולים	זמינות הסם

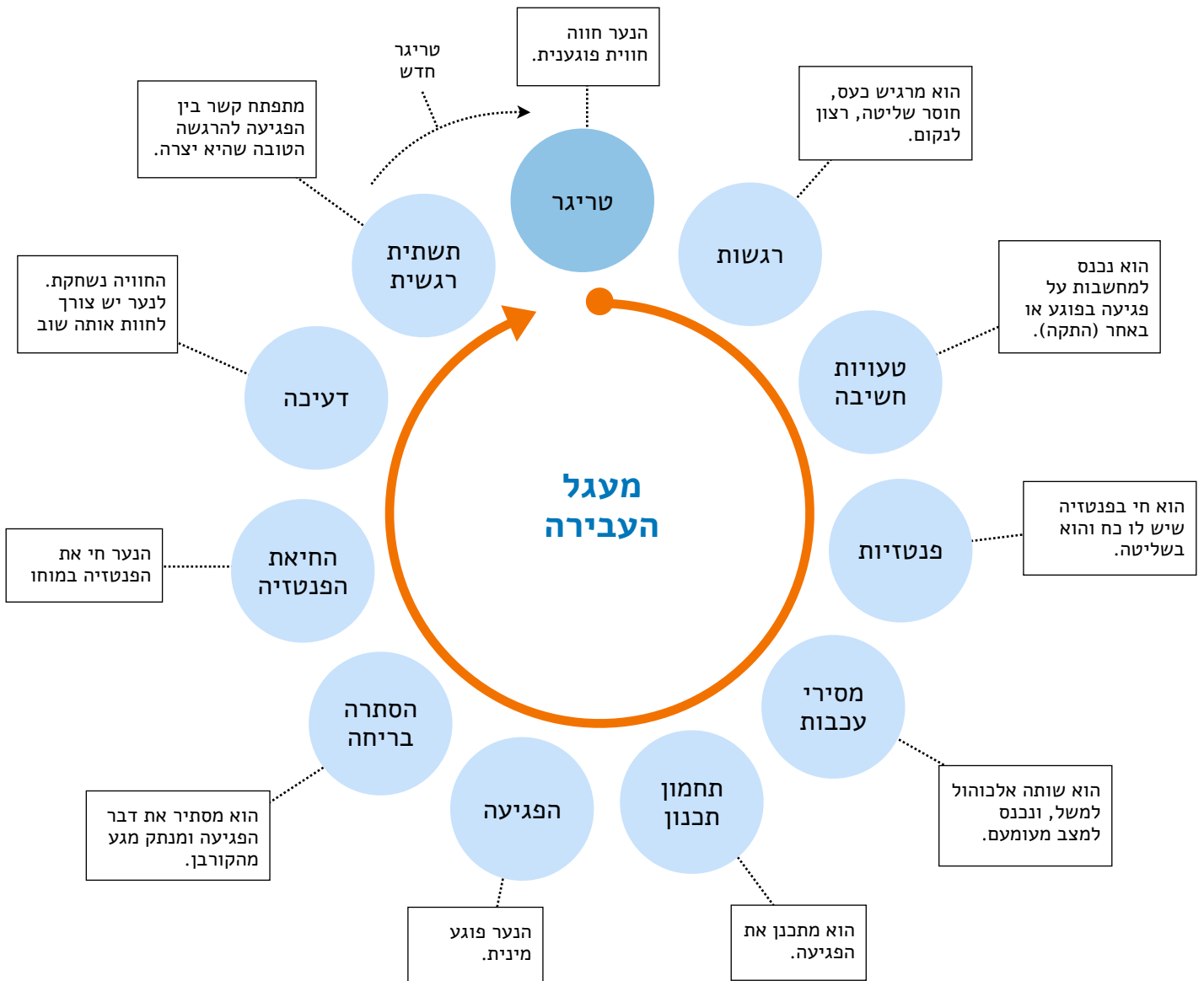
השלכות:

קיצור דרך להרגשה טובה: הסמים מהווים סוג של קיצור דרך כימי להרגשה טובה. כאשר מכניסים חומר פסיכואקטיבי לגוף, הוא חודר למוח ומגביר את פעילות הנוירורנסמיטורים, מה שגורם לשחרור אנדורפינים. שחרור האנדורפינים יוצר תחושה כאילו נחוותה חוויה מענגת.

הבעיה: הבעיה שנוצרת היא שכשהאדם משתמש בסמים באופן קבוע לצורכי הנאה, נוצרת במוח מערכת גמול (זיקה בין נטילת החומר להרגשה טובה), מה שמביא להתפתחות תלות, היוצרת שחיקה של מערכת ההנאה הטבעית. כלומר, הנער פוגע ביכולת הטבעית שלו לחוות רגשות נעימים ותחושות טובות באופן טבעי וספונטני, מה שמביא אותו להזדקק לסם כדי להרגיש הנאה.

קטינים פוגעים מינית

עבריינות מין בהתמכרות

עבריינות מין אצל בני נוער יכולה להפוך להתמכרות. אך ההתמכרות היא לא ליצר המיני, אלא לתחושה של אחרי התקיפה המינית - לחוויה של הכוח, של השליטה, של החיוניות והעליזות. מה שדוחף ומאלץ את הנער התוקף לעשות שימוש חוזר ואף גדול יותר, בטכניקה (התקיפה המינית) כדי לחוות את החוויות החיוביות שלאחר התקיפה, שוב.

הגדרה:

תוקף מין מתבגר (12 עד 18) הוא זה שביצע אינטראקציה מינית עם אדם אחר **בכל גיל שהוא**, נגד רצון הקורבן, **ללא הסכמה**, בדרך תוקפנית, נצלנית או מאיימת.

- הרצף של ההתנהגויות הפוגעות הן: מהתערטלות בפומבי ועד אונס ומעשי סדום.

- שייך לתחום עבירות נגד המוסר או תקיפות מיניות.
- **"נערים בעלי בעיות התנהגות מינית"**: מוגדרים נערים עד גיל 12.
- **"מתבגרים פוגעים מינית"**: מוגדרים נערים בני 12 עד 18.

נתונים על התופעה

- התפיסה המקובלת כיום היא שב-10% מהילדים וב-20% מהילדות עוברים התעללות מינית בילדותם.
- בין 36% ועד 50% מתוקפי הילדים הם קטינים עד גיל 18 (תוקפים גם מבוגרים ובני גילם).
- קיימת עלייה בשיעורי התופעה ונמצא שהסיבה העיקרית היא העלייה בחשיפה של קטינים לחומרים מיניים במדיה. הטענה היא שקטינים מתקשים לעבד אינפורמציה זו הן רגשית והן קוגניטיבית, ומנסים לעבד ולהתמודד עם החשיפה על ידי חיקוי ההתנהגות ללא הבנה מעמיקה של פשרה (שפרן וזליג, 2019).
- לרוב הפוגע מוכר - קרוב משפחה
- הפגיעה מתרחשת ב"מקום בטוח".
- עד גיל 12 בנים ובנות נפגעים אותו הדבר. מעל גיל 12 בנות נפגעות יותר.
- בנים תוקפים יותר מבנות.

הנתונים
פחות
חשובים

מאפייני התוקפים:

- **חוסר הזדהות גברית**: לא היה בילדות מודל לגבריות בריאה, שניתן להזדהות איתה (למשל, אבא שהתייחס לאשתו בכבוד והערכה). מה שמוביל את הנער לפרש אונס כגבריות אמיתית.
- **הערכה עצמית נמוכה**: עברייני מין נזקקים לפגוע באחר כדי להרגיש עליונות.
- **פחד מדחייה וכעס כלפי נשים**.
- **פנטזיות ארוטיות לא אופייניות לגיל**: חשיבה על אונס כבר בגיל 12.
- **מיומנויות חברתיות נמוכות**: הם יותר מתבודדים, פחות מקובלים, יותר שקטים.
- **התנסות מינית קודמת**: בעיקר בקורבן. בדר"כ עברייני מין נפגעו בעצמם בילדותם המוקדמת. יוצר רצון ל"חוויה מתקנת", "הפנמת התוקפן" (כניסה להלך החשיבה של התוקף)
- **חשיפה למודל**: בעיקר של בוגר תוקפני (בן משפחה, חבר).

פרופיל של עברייני מין מתבגר:

- בלתי בשל מבחינה רגשית, חלש, מאוד מרוכז בעצמו, מבודד, בעייתי ביצירת קשר ביחסים הדדיים, אינו חש אחראי למעשיו, בעל יכולת נמוכה לשאת תסכול ובעל שליטה נמוכה בדחפים.

נערות עברייניות / נערות בסיכון / נערות במצוקה

נערות בסיכון - מאפיינים

נערות ב"מצוקה" - הגדרה: נערות בגילאי 10 עד 21, ללא מסגרת וללא יחסים חברתיים, אשר נפלטו מכל מסגרת לימודית או תעסוקתית ונמצאות בסכנת סטייה חברתית, הידרדרות ועזובה מינית.

- נערות אלה לרוב גדלו בתנאי מצוקה, משוטטות ונעדרות מהבית, בעלות רקע של ניסיונות התאבדות והתנהגותן חורגת מהנורמות המקובלות לבנות גילן.
- בישראל 30,000 נערות שנמצאות בסיכון מיידי.
- מצוקה משולשת:** (1) בנוסף להיותן מתבגרות שחוות את גיל ההתבגרות כמו כולם, (2) הן גם נאלצות לחוות חוויות השמורות לנשים בחברה פטריארכלית (גברית). (3) ובנוסף לזה הן נאלצות להתמודד עם מצוקה אישית (בית הרוס, סביבה בעייתית, אישיות).

מאפיין דומיננטי:

- קשיים בתפקוד:** קשיים חמורים בתפקוד במסגרות של משפחה, לימודים ועבודה הגובלים באי תפקוד.
- דיסוציאציה:** מתנתקות מעצמן ומהסביבה במצבים קשים ומאתגרים שקשה לשאת.
- הרס עצמי:** הפרעות אכילה, דיכאון, חתכים, שימוש במיניות שלה כדי לפגוע בעצמה.
- Acting in:** הפנמת הזעם כלפי פנים.
- בין שני עולמות:** נמצאות באזור האפור שבין שומרי חוק לעולם העברייני ובהתנהגותן מזיקות יותר לעצמן מאשר לאחרים.

הסברים לתופעה:

- לחצים חברתיים:** מתבגרות נמצאות תחת לחצים חברתיים עצומים, בעיקר בצורך להיות נשיות ומיניות כבר בגיל מוקדם. הן מתבגרות פיזית אך חושבות כמו ילדות.
- זהות מזויפת:** ככל שהמצוקה בבית ובסביבה יותר קשה, כך הנערות מאבדות את הקשר האוטנטי עם עצמן, עם גופן ועם סביבתן, עד שהן הולכות לאיבוד, מאמצות זהות מזויפת ושוכחות מי הן באמת.
- חסימת שני מקורות קריטיים:** בתהליך ההידרדרות נמנעים מהנערה שני מקורות שהם קריטיים להתפתחות התקינה שלה - **קבוצת השווים והמשפחה.** הבית מאוד נוקשה, הוא מבודד את הנערה מהסביבה ופוגע בקשרים החברתיים שלה ובצורך שלה לבטא את עצמה מול קבוצת השווים. אולם גם בתוך הבית קיימת מצוקה, הקשר עם ההורים לא בריא. לנערה שאין את הבית ואין את החוץ, יש זהות לא מגובשת, מה שמביא אותה לרצות לברוח, לחפש את עצמה מחוץ לבית. לרוב היא בורחת לרחוב.
- כישלון:** כישלון במשפחה, כישלון בהתפתחות זהות מוצלחת, כישלון בהתנסות ביחס אינטימי ובערך עצמי
- מעגל קסמים:** גילויי עריות בבית, חוויות דיסוציאטיביות, התמכרות לסמים, הידרדרות לזנות, ניצול. כל אלה מביאים אותה לחיות במעגל קסמים, שאין לה דרך לצאת ממנו.
- הרס עצמי:** חוסר היכולת לצאת ממעגל הקסמים הרע, מביא אותה להרס עצמי. **פיצול** (היא מפצלת את העולם לרעים וטובים, כשהיא שמה עצמה ברעים - היא אשמה). היא מפנימה את הזעם פנימה, מה שמביא אותה לפגוע בעצמה (חתכים, הפרעות אכילה). אולם, הזעם והתסכול מביא אותן להיות מסוכנות גם כלפי חוץ.

דרכי התערבות עם נוער עובר חוק

הקשר
התפתחותי

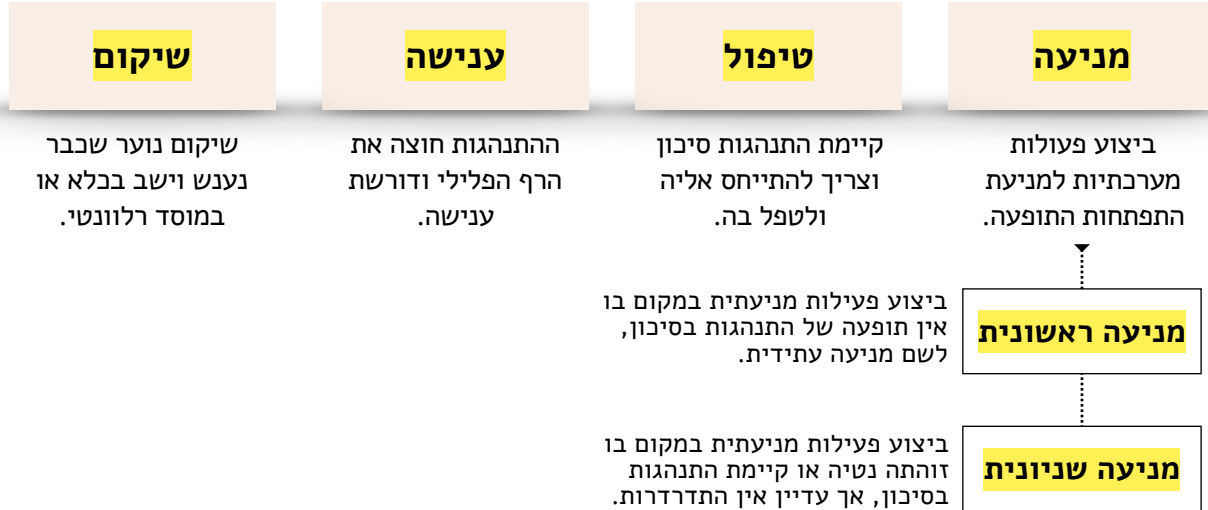
התבוננות
מערכתית

התנהגות
בסיכון

התמקדות
בכוחות
ובחוזקות

ארבע דרכי התערבות:

דרכי ההתערבות בנוער היא שונה מדרכי התערבות בבגירים

תקופת המאסר כהזדמנות לטיפול בנוער עבריין (גולדברג, 2015)

סוגיית המאסר:
מגביר עבריינות או בולם אותה?

- בית סוהר הוא מוסד כוללני סגור, המרחיק את האסירים מהחברה ושולט על רוב תחומי חייו של הכלוא. מדובר במערכת מורכבת, שנמצאת באינטראקציה עם החברה ומושפעת ממנה. יחסים אינטנסיביים של בית הסוהר עם הקהילה והרצף הטיפולי לאחר השחרור מהמאסר מאפשרים טיפול נכון ואפקטיבי בבני הנוער, במטרה להשיבם לחברה כאזרחים שומרי חוק.
- כליאת בני נוער היא חוליה בהליך הפלילי העשויה להוות דחיפה לקריירה עבריינית או הזדמנות לעצירת מסלול ההתדרדרות. ואכן, קיימת מחלוקת באשר לאפקטיביות של טיפול במסגרת מוסדית. האם הוא מגביר עבריינות או בולם אותה?
- בכל מקרה, קיימת הסכמה בדבר הצורך בהמשך טיפול בקהילה על מנת למנוע חזרה לפעילות עבריינית

טיפול - ייחודיות בקרב נערים

- בטיפול בבני נוער ישנם מרכיבים קריטיים השונים מטיפול במבוגרים:
- מגוון שיטות:** טיפול במתבגרים עשוי להתקיים במגוון שיטות טיפוליות, בהתאם לקשייו של המתבגר, יכולותיו הרגשיות והמילוליות והעדפותיו (למשל, שיטה דינאמית, cbt טיפול באומניות וכד').
- שיתוף ההורים:** בכל אחת משיטות אלו, טיפול במתבגרים יכול לשלב גם הדרכת ההורים. זאת, בהתאם לגילו של המתבגר, סוג הקשיים איתם הוא מתמודד ונכונות ההורים לשיתוף פעולה.
- הטיפול משלב מרחב אישי ומערכתי
- גישה מערכתית - סוציותרפיה
- טיפול רב ממדי: אינטגרטיבי - פסיכולוגי, התנהגותי, וכו'.
- הוצאה מהסביבה הטבעית (שכונה/ בית)

עקרונות בטיפול:

- **Reaching out** - מונח טיפולי שמשמעותו "להושיט יד" או "לצאת אל". היות והנערים לא פונים ביוזמתם לטיפול ולא חושבים על כך כלל, המערכת נדרשת לנקוט בפעילות יזומה, הנעשית לעיתים רבות על ידי אנשי מקצוע, זאת על מנת ליצור מוטיבציה ואמון אצל המתבגרים.
- **חיזור**: כשמו כן הוא - ליזום את הקשר עם המתבגר, להתקשר אליו, לשלוח לו הודעות ולדאוג לשלומו, לא לוותר לו גם אחרי שהוא לא הגיע למפגש, להראות אכפתיות.
- **גמישות**: בני נוער לא פועלים היטב במקום בו יש קיבעון ונוקשות, לכן כדי לזכות בשיתוף פעולה מצידם, הגמישות היא קריטית.
- **יצירתיות**: חשיבה מצד המטפל מחוץ לקופסה. היכולת לחשוב על רעיונות יצירתיים בטיפול עם המתבגר.
- **חוסר פורמאליות**: השיח עם המתבגר צריך להיות פחות רשמי. גם סביבת הטיפול לא חייבת להיות בחדר המטפל. היא יכולה להיות בטיילת, אצל המתבגר בבית, וכו'.
- **עמידות**: מראה, טוב-רע, זהות.
- **גבולות לצד דרגות חופש**: לצד המרחב שהמתבגר צריך אותו לטובת טיפול יעיל, הוא זקוק גם לגבולות ברורים, כדי לא ללכת לאיבוד בטיפול או לאבד את הכיוון.
- **סמכות הורית**: שיתוף הפעולה ההורי צריך להיות נבון - לא מתוך לחץ וחוסר אונים אלא על בסיס השגחה הורית, נוכחות, הקשבה, הגנה.
- **ראפור**: (כימיה בצרפתית). היכולת ליצור קשר משמעותי, אינטראקציה טובה עם המתבגר.

קרימינולוגיה חיובית

הקרימינולוגיה החיובית, בניגוד להתמקדות בפן השלילי, מתמקדת בחוויות החיוביות והטובות אשר מסייעות לפרט, לקבוצה ולקהילה להתרחק מהפשע ומהשפעותיו הפוגעניות והכואבות. ברוב המקרים למידה של פשע או עבירה, אלימות והתנהגויות סוטות, מדגישה את המאפיינים השליליים בחייהם של פרטים הקשורים להתנהגות סוטה ועבריינית. ההנחה מאחורי הקרימינולוגיה החיובית היא שחוויות טובות יכולות להתגבר על חוויות רעות.

על

המודל של רוס והילבורן

העקרון העומד מאחורי המודל הוא התמקדות בטוב שבאדם במקום ברע שנלווה להתנהגות הפלילית.

3 עקרונות המודל:

1. **יצירת אלטרנטיבה**: ההתנהגות השלילית של מתבגרים מסוימים היא לעיתים מטרה מכוונת להתמודד עם מצוקה, ולכן יש ליצור עבורם אלטרנטיבה שתניב את אותה תחושה - הקלה, שליטה וכוח.
2. **עשייה חיובית**: המתבגרים לרוב אינם מכירים בעובדה שיש בכוחם להיות יעילים, והם ינסו להסתגל באמצעות ביטויי עוינות וכעס. לכן, צריך לתת להם את תחושת הערך שחסרה להם, באמצעות הזדמנות לעשייה חיובית (התנדבות בקהילה). השינוי צריך להתמקד במוטיבציה של הנערים, ובפיתוח תחושת החיוניות שלהם.
3. **לימוד התנהגויות חיוביות חדשות**: קל יותר ללמוד התנהגויות חדשות מאשר לוותר על התנהגויות ישנות. לכן חשוב ללמד התנהגויות חיוביות בנוסף להתנהגויות השליליות ולא במקום. התנהגות פרו-סוציאלית יכולה לעזור בצמצום התנהגות אנטי חברתית, בפיתוח זהות חיובית וסגנון חיים חיובי.

בהצלחה!